

Egy fontos könyv a hellenisztikus korról

Hermann Bengtson: A hellenisztikus világkultúra. Ford.: Hoffmann Zsuzsanna. Szeged, JATEPress, 2010. 179 oldal

Igen örvendetes, hogy a hellenizmus történetéhez tanulható terjedelmű és tartalmú tankönyv jelent meg magyar fordításban, méghozzá nemzetközi hírű szerzőtől. Bengtson a legjelentősebb ókortudományi kézikönyvnek, a *Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft*nak már korábban megírta a görög, illetve a római történelemről szóló kötetét. A hellenizmusról készült kötet késése némiképp tükrözi a korszak történetkutatásban elfoglalt helyzetét is: Görögország és Róma között kevésbé értékelt, hosszú időn keresztül háttérbe szorult. Ehhez hozzájárult a rá vonatkozó források természete is. A másik két korszakhoz képest kevesebb ugyanis az elbeszélő források száma. A feliratok és papiruszok, melyek ezt a hiányt pótolják, lassabban kerülnek a nyilvánosság elé, és még lassabban épülnek be a történeti kutatások eredményeibe, illetve az oktatásba. Mára már e téren nagy lépést tettünk előre, és sorra jelennek meg ennek a korszaknak az oktatásban is jól használható szöveggyűjteményei¹ és feldolgozásai.² Ezek viszont többnyire túl vastokok ahhoz, hogy akár egyetemi tankönyvként is használjuk, bár valójában annak készültek.

A fordítandó könyv kiválasztásában nem a korszerűség volt a legfontosabb szempont, mert Bengtson műve németül 1988-ban je-

lent meg.³ Ez még nem volna nagyon távoli időpont, ha azonban a hivatkozásokat figyelemmel kísérjük, kiderül, hogy a felhasznált szakirodalom zömmel a 20. század első felére esik, és az 1960-as, 1970-es évek már szerényen vannak benne képviselve. A választást tehát leginkább a kedvező terjedelmével lehet indokolni, ami összefügg Bengtson meglehetősen szikár stílusával, gyakran csak utalásszerű megjegyzéseivel. Ez a tömörített stílus nagy figyelmet igényel vagy már némi jártasságot ebben a kultúrában. Van azonban még egy nagyon fontos érdeme ennek a kötetnek, ami a terjedelmén túl is a kiválasztása mellett szól, ez pedig a szemlélete. A nálunk ma használatos egyetemi tankönyv rövidebb terjedelemben ugyan, de kizárólag esemény-, politika- és gazdaságtörténetet tartalmaz.⁴ Létezik ezzel szemben magyar nyelven egy kifejezetten a hellenizmus kultúrájával foglalkozó kötet, de ez tankönyvként legfeljebb csak a kultúra megismerésére alkalmas, és ezen a téren sem tartozik a legfrissebbek közé.⁵ Bengtson könyve viszont már a címében jelzi, hogy nem esemény- vagy politikatörténet készítése a célja, hanem kultúrtörténet írása. Pontosabban ezek mind megtalálhatók benne. A húsz fejezetből csupán egy-egy foglalkozik politika-, gazdaság-, társadalom- és hadtörténettel, a többi pedig az irodalmi, művészeti, filozófiai, technikai, geográfiai stb. kérdésekkel. Ezzel a megközelítéssel a szerző kifejezésre juttatja azt az

¹ Austin, M. M.: *The Hellenistic World from Alexander to the Roman Conquest. A Selection of Ancient Sources in Translation*. Cambridge, 2006. XXXIV+625.

² Shipley, G.: *The Greek World after Alexander 323–30 BC*. London – New York, 2000. 568.

³ Die hellenistische Weltkultur. Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 1988.

⁴ *Görög történelem a kezdetektől Kr. e. 30-ig*. Szerk.: Németh Gy. Budapest, 1995. Ebben Kertész I. készítette A hellenizmus c. fejezetet (253–356.).

⁵ Swiderkowna, A.: *A hellenizmus kultúrája Nagy Sándortól Augustusig*. Budapest, 1981. 400.

álláspontját, hogy a hellenisztikus korszaknak kulturális szempontból volt legnagyobb jelentősége.

Ekkor jött létre először a görög klasszikus kultúrán alapuló világkultúra, mely az akkor *Oikumenének* nevezett területet foglalta magában. A nagy emberek (uralkodók) szerepét a szerző nemcsak a hatalom gyakorlásában látja, hanem még inkább a mecenatúrában. A királyi udvarok befogadták a művészeket, tudósokat, és lehetővé tették számukra, hogy csak az érdeklődési körükkel foglalkozzanak. Nemcsak a megélhetésüket biztosították, hanem az olvasás, kutatás feltételeit is: hatalmas könyvtárakat hoztak létre (Alexandria, Pergamon). A szellemi tevékenység szabadságát mutatja, hogy kétségbe lehetett vonni a lélek halhatatlanságát (Poseidónios) vagy a geocentrikus világképet (Aristarchos). A tudósok és művészek tiszteletet vívtak ki maguknak még az uralkodók részéről is, amit számos anekdota megőrzött. Ennek a mentalitásnak az eredete Nagy Sándornál keresendő, aki keleti hadjárataira egész sereg tudóst vitt magával, akik a látottak alapján átforgalmazták az emberek addigi ismereteit a világról.

Figyelemreméltó Bengtsonnak az az álláspontja is, hogy a hellenisztikus világ örökösei a rómaiak voltak, ők mentették meg értékeit a pusztulástól. Ennek a felismerésnek meg persze bizonyos makedónellenességnek is köszönhető, hogy a korabeli görögök között sok Róma-barát akadt, akik olykor véleményüket szakszerűen is kifejtették (például Polybios), egy-egy hellenisztikus uralkodó pedig örökös híján birodalmát a rómaiakra örököztette.

Csak üdvözölhetjük tehát, hogy egy ilyen szemléletű hellenizmus-történet vált magyarázhatóvá. Amennyiben azonban ennek a kötetnek tankönyv-szerepet szánt a fordító, ahogy a kiadás alapján ez nyilvánvalónak látszik, úgy néhány didaktikus szempontot figyelembe kellett volna vennie. Az eredeti műben van névmutató, ebből hiányzik. Az eredeti műben furcsa módon nem szerepel bibliográfia, itt azonban indo-

kolt lett volna a legfrissebb irodalmat és a magyar nyelven is elérhető legalább röviden felsorolni. Komoly zűrzavar van a latin betűkkel átírt görög szavak és nevek ékeztetésében. Vagy teljesen hiányoznak – Demetria Démétria helyett (127), Kos Kós helyett (129) –, vagy keveredik a hosszúság és a hangsúly jelölése. A német szöveg a hangsúlyokat jelöli, a magyarban viszont a magánhangzók hosszúságát szokás jelölni. Ezért nem Kónont (133), hanem Konónt írunk. A legkellemetlenebb az, ha gyakran előforduló nevek vannak következetesen hibásan írva, például Gónatas Gonatas helyett, vagy Flaminus Flamininus helyett. Olykor Bengtson is váltogatja az uralkodónevek előtt a római és arab számokat. Ez utóbbit azonban nem lehet „a 2. Ptolemaiosok” (135) vagy „a 3. Ptolemaiosok” (149) formában fordítani, legfeljebb úgy, hogy a Ptolemaiosok közül a 2. stb. Néha előfordul egy-egy mondat teljes félreértése, például „Egyébként a hellenisztikus korban a rabszolgaság könnyű beszerzését állítják.” (123) Nem is világos, hogy ez mit jelent. Az eredeti mondat tartalma a következő: „Egyébként a hellenisztikus korban a rabszolgaság fokozatos csökkenése állapítható meg.” Hasonló példa: „A háziasszony okos volt, így nem tudott arról, ami a házban történt.” (145) Az elmentmondásos mondat valójában így hangzik: „Ha a háziasszony okos volt, úgy nem vett tudomást arról, ami a házban történt.”

A szövegben jócskán akadnak gépelési hibák is, de ezek felsorolása helyett érjük be annak megállapításával, hogy a fordítónak nem lett volna szabad sajnálnia az időt a kézirat alapos átolvasására és írásmódjának egységesítésére. Ez a kötet ugyanis tényleg nagyon hasznos segédeszközt jelenthet a hellenisztikus kor oktatásához és a rá vonatkozó tananyag elsajátításához. Remélhetőleg nem is fogja elkerülni az ezzel foglalkozó oktatók és hallgatók figyelmét.

GESZTELYI TAMÁS